

WILLEM OLTMANS (1925-2004) hield vanaf zijn jongste jaren een dagboek bij. In 1985 begon hij die dagboeken – nauwelijks herschre-

ven – te publiceren als 'memoires'. Het eerste deel had een blauw omslag (op de foto verkleurd) met oranje belettering. Bij het volgende

deel was het precies andersom. En zo verder. Bij zijn overlijden in 2004 waren er vijftien delen verschenen. Sindsdien zorgt een door hem zelf in

het leven geroepen stichting, in samenwerking met Uitgeverij Papieren Tijger, voor de publicatie van de resterende 61 delen.

Eigengereid als geen ander

MEMOIRES / Prof.dr. H.W. von der Dunk heeft een zwak voor de memoires van journalist Willem Oltmans (1925-2004). Voor deel 36 (!) schreef hij onderstaande inleiding, waarin hij uitlegt waarom hij 'quasi gebiologeerd' blijft lezen.

Hermann von der Dunk

Willem Oltmans was een figuur en journalist *sui generis* – enig in zijn soort. Even uniek zijn ook zijn memoires. Hijzelf was trouwens de eerste die dat vond, maar daarom nog niet ten onrechte.

Toen in 1988 de eerste delen waren verschenen, had ik in *NRC Handelsblad* aanmerkingen gemaakt op het gebrek aan selectie en de vormloze opsomming, waardoor het te veel rauwkost bleef – behalve het eerste deel, dat dankzij een zekere afstand echte memoires waren. Oltmans schreef me daarop: 'Mijn dagboek is in alle opzichten uniek, of men dit nu of later erkent regardeert me absoluut niet. Ik stoomwals onverbiddeijk door.' Het tekent zijn zelfbewustzijn en zijn volstrekte indifferentie ten aanzien van de publieke mening.

De memoires zijn om te beginnen uniek omdat het geen memoires zijn, maar geredigeerde dagboeken. Twee planken vol, minstens! Daarvan zijn inmiddels 36 delen verschenen, liefst 40 moeten nog komen, lopend tot zijn dood op 79-jarige leeftijd, in

2004. Een volharding en een ijzeren regelmaat vanaf zijn jeugd die weinigen hem nadoen.

Dat deze dagboeken voor hem memoires waren, ligt aan een soort werkelijkheidsfanatisme. Alleen dagboeken houden het authentieke moment vast. Maar echte memoires berusten op oordeel en kennis achteraf, op selectie en een poging tot vormgeving en greep op het eigen leven. Dan is sprake van een autobiografie. Oltmans' memoires zijn dat niet.

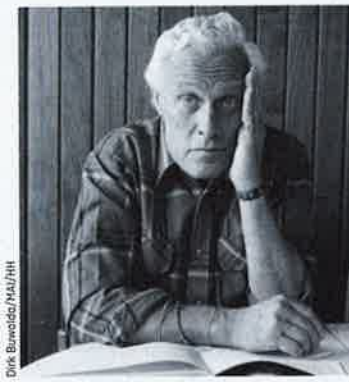
Oltmans zoekt die greep op zijn leven almaar in een nauwgezette en zo volledig mogelijke opsomming van zijn belevenissen en gemoedsopwellingen, ook de meest intieme. Hij doet dat zonder enige bekommernis om vorm of stijl of literaire ambitie, die altijd iets scheppen maar tevens transformeren en iets toevoegen en soms vervalsen. Kenmerkend voor dat werkelijkheidsfanatisme is dat hij geheugenfouten later rechtzet of een verkeerd politiek oordeel toegeeft.

Een mammoetonderneming als deze is, praktisch gezien, enkel voorstelbaar als hij dagelijks in een razend tempo alles moet hebben neergepend, zonder scrupules, spontaan zoals het opkwam en zoals ook zijn brieven waren. In alle tot nu toe verschenen

HERMANN VON DER DUNK is emeritus hoogleraar geschiedenis. Van zijn autobiografie verschenen twee delen: *Terugblik bij strijklicht* en *Voor dat de voegen kraakten*.

Julius Schreier/HH

Willem Oltmans: zonder scrupules

Tot en met deel 16 heeft Willem Oltmans zijn dagboeken zelf geredigeerd. Vanaf zijn overlijden in 2004 gebeurt dat door Paul de Ridder, zijn vaste redacteur bij Oltmans' uitgeverij Papieren Tijger in Breda.

Het originele dagboek (in tweeringsbanden) neemt in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag vele meters in beslag. Ze bevatten niet alleen aantekeningen, maar ook foto's, brieven, faxen en uitnodigingen

Joë Uijge

Memoires
1983-B
Willem Oltmans

MEMOIRES 1983-B

Het omslag van het zojuist verschenen 36ste deel van de memoires, met de inleiding van prof.dr. H.W. von der Dunk (86). Het bevat Oltmans' dagboek-aantekeningen uit de tweede helft van 1983, waarin de globetrotter onder meer reist naar Maskou, New York, Paramaribo (waar hij Desi Bouterse interviewt voor een boek over de Surinaamse dictator) en Havana (waar hij tot zijn verbijstering hoort dat Bouterse een jaar eerder zelf opdracht heeft gegeven voor de zogenoemde Decembermoorden op vijftien critici van diens regime). Willem Oltmans, *Memoires 1983-B*, 410 pagina's, € 25

Willem Oltmans pleitte voor een snelle overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië. Zeer tegen de zin van velen in Nederland, onder wie minister Joseph Luns (1911-2002) van Buitenlandse Zaken, die hem jarenlang dwarszat. Zijn jarenlange proces hierover tegen de staat leverde Oltmans uiteindelijk 8 miljoen gulden (3,63 miljoen euro) op.

Luns noemde Oltmans een eenmotorige mug

Jan Blokker (1927-2010) was in zijn tijd een vermaard en gevreesd columnist bij dagblad *de Volkskrant*. In 2006 keerde hij de krant die hem groot had gemaakt de rug toe en stapte over naar *NRC Handelsblad*.

delen krijgt de lezer een eindeloze film van momentopnames, volledig verknipt maar versissend uit de emotionele oven die Oltmans was: politiek, journalistiek, roddel, ontmoetingen, excerpten van wat hij net las, voortdurend jongens, onbenullige wisewasjes... alles *hotsch-potsch* achter elkaar, precies zoals de dag het gaf, zeker de zijne. Ook dat hij tussendoor even piano speelt, een krant koopt of de laarzen van zijn vriend laat verzolen, horen we. De naakte werkelijkheid kent geen bijzaken en is een rommeltje.

Toch bleef ik quasi gebiologeerd lezen. Waarom? Misschien daarom! In alles vibreert natuurgetrouw het kloppende verleden – kleurrijk en ongewoon dankzij Oltmans' talloze nationale en vooral internationale contacten met vaak opmerkelijke figuren, politici, geleerden, kunstenaars. En zijn geregeld knallende botsingen met de Nederlandse staat en de (vooral rechtse) media, zijn permanente intieme liefdesperikelen, zijn reacties op spraakmakende, vooral psychologische boeken, en zijn geharnaste oppositionele politieke standpunten.

Uit het bezinksel van dat verleden spoelen ook telkens bekende, inmiddels vergeten namen naar boven en daarbij worden in deze caleidoscopische camera toch de contouren van de behandelde jaren zichtbaar. 'Ik weet, dat ze [de dagboeken] waarschijnlijk pas echt gelezen zullen worden, wanneer ik er al lang niet meer ben,' schreef Oltmans mij in

februari 1989 in zijn al genoemde brief. Ook daarin zou hij gelijk kunnen krijgen, tot op zekere hoogte althans.

Want wat we lezen en interessant vinden, verandert van generatie tot generatie, in deze eeuw nog veel sneller dan vroeger. Het is die onvoorspelbaarheid waardoor de vernietiging van materiaal en onze argumenten daarvoor later een onherstelbaar verlies kunnen worden. En wie door zijn tijd werd genegeerd, heeft vaak genoeg een postume rehabilitatie beleefd.

Daarom blijft dit geheel, hoe van de politieke hak op de seksuele tak ook, een bron voor de nog ongeschreven biografie van een opmerkelijke zwerfkei. Een zwerfkei die jockey door het politieke en maatschappelijke bestel met al zijn veiligheidskleppen denderde. Onafhankelijk en eigengereid als geen tweede in onze journalistiek.

Na zijn botsing met minister Joseph Luns (KVP, Buitenlandse Zaken) over Indonesië was Oltmans in officiële kringen decennialang vogelvrij. Gezichten verstrakten bij het noemen van zijn naam tot ver buiten het diplomatieke en ambtenarencorps. Na mijn bespreking in *NRC* kreeg ik een door woedend schuim nauwelijks leesbare kaart van zijn collega Jan Blokker: dat ik zo iemand een recensie waardig achtte! Ook anderen keken zeer zuur. De pers zweeg

Welbespraakte druktemaker en dagboekenier

Lucas Gasthuis

In zijn laatste interview zei Willem Oltmans, terugkijkend op zijn leven, dat het enige waarop hij trots was zijn dagboek was, dat hij vanaf zijn tiende jaar had bijgehouden. 'Dat geeft een nauwgezet overzicht hoe iemand op zijn tachtigste de mens is geworden die hij is. Hoe zijn brain werkt.'

Inmiddels is de postume publicatie van die dagboeken een megaproject geworden, dat voor zijn honderdste geboortedag, in 2025, moet zijn afgerond met de publicatie van het 76ste deel. Het zal moeilijk zijn elders in de wereld een, in omvang, soortgelijk dagboek te vinden.

De journalist Willem Oltmans (1925-2004) groeide op in een intellectueel en zeer welvarend milieu. Zijn ouders hielden meer van elkaar dan van hun drie zoons, en dit gebrek aan liefde heeft Oltmans de rest van zijn leven paraten gespeeld. Hij ging naar Nijenrode, nu Nyenrode Business Universiteit, om diplomaat te

worden, en studeerde met hetzelfde doel ook aan Yale University (Verenigde Staten).

Het werd, in 1953, de journalistiek. Eerst bij het *Algemeen Handelsblad*, dat later samenging met *NRC*, om zich een paar jaar later in Rome te vestigen als correspondent van onder meer *De Telegraaf*. Zijn interview met de Indonesische president Soekarno, die Rome aan deed en niet naar Nederland kwam, waar hij werd gehaat, werd geweigerd door *De Telegraaf*, die hem op staande voet ontsloeg. Waarna het vraaggesprek in *Elsevier* werd gepubliceerd.

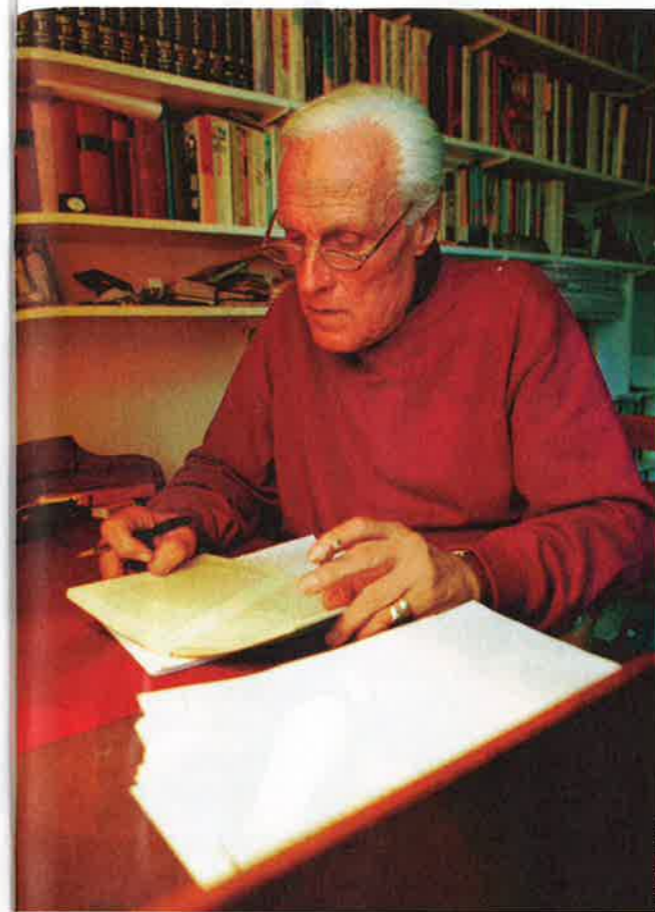
Sindsdien werkte hij als los medewerker voor talloze bladen, maar ontloopte hij zich vooral als beroepsbemoel. In zijn speurtocht naar de 'andere waarheid van het verhaal' probeerde hij te bemiddelen tussen verklaarde tegenstanders. Zo was hij in de jaren tachtig actief om in het Westen een positiever beeld van de Sovjet-Unie te schetsen. Ook schreef hij op basis van lange interviews een levensschets van de Surinaamse dictator Desi Bouterse.

Veel van de ruim vijftig boeken die Willem Oltmans schreef, zijn nog steeds verkrijgbaar. Zijn werk dat niet meer in de handel is, is digitaal te lezen en te doorzoeken op de website van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren, www.dbnl.org.

Maar het begon allemaal met zijn missie om de Nederlandse regering over te halen Nieuw-Guinea af te staan aan Indonesië, waarvoor hij zelfs het Witte Huis en prins Bernhard interesseerde. Het leverde hem de eeuwige vijandschap op van minister Joseph Luns van Buitenlandse Zaken, maar hij kreeg wel gelijk.

Omdat het werken hem in Nederland mede door toedoen van Luns onmogelijk was gemaakt, vestigde Oltmans zich in New York en stopte hij zich in het lezingencircuit. 'Geboorte verloochent zich niet,' zei hij altijd. Met zijn voorkomen (hij had een goede kop), charme, talenkennis en goede manieren kwam hij overal en bij iedereen binnen. Vrees voor autoriteiten had hij niet; zijn goede connecties waren talrijk.

Hij baarde opzien met twee bundels interviews met wetenschappers over de toekomst van de aarde naar aanleiding van het Rapport van de Club van Rome. Ze werden vertaald in het Engels, Duits en Spaans, net als het boek dat hij schreef met de buitenlandadviseur in

Oltmans is altijd trots geweest op zijn voorvader die *Het Slot Loevestein* schreef

het Kremlin. Zijn onderzoek naar de moord op de Amerikaanse president John F. Kennedy in 1963 trekt in de Verenigde Staten nog steeds belangstelling. Later dit jaar verschijnt daar een Engelse vertaling van zijn boek uit 1977 over dit onderwerp.

Vanaf de jaren negentig procedeerde hij tegen de Nederlandse staat om een schadevergoeding te krijgen. Nadat hij had bewezen dat Luns hem inderdaad in zijn werkzaamheden had gedwarsboemd, zelfs bij zijn lezingenbureau in New York, besloot een arbitragecommissie Oltmans, die inmiddels financieel aan de grond zat en met een uitkering op een eenkamerwoning in Amsterdam resideerde, 8 miljoen gulden (3,63 miljard euro) uit te keren.

De laatste jaren van zijn leven schreef hij over de koninklijke familie, verdedigde hij het regime van Saddam Hussein in Irak, en trad hij als welbespraakte gast op in talloze televisieprogramma's. Maar hij werkte vooral aan zijn dagboek.

Tot de kanker hem in 2004 definitief velde.

Oltmans voelde een nauwe band met prinses Beatrix, mede omdat ze deels door dezelfde mensen waren onderwezen: J. van Dijk en vooral mejuffrouw G. Buringh Boekhoudt, haar hele leven zijn vertrouwelingen.

hem liever dood, zoals gebruikelijk met figuren met wie niemand raad weet. Zijn hardnekkig gevecht om gelijk was uiteindelijk niet vergeefs. Maar het vereiste wel de drammerige verbetering van een triër om de onbehoorlijke praktijken van de staat om zijn werk onmogelijk te maken, aan het licht te brengen.

Misschien is het de verregaande openhartigheid die je vasthoudt en amuseert. Ook laatschijnende oordelen en insinuaties over zijn eigen persoon: Oltmans vermeldt ze. En voor ongeschminkte straatkwalificaties van politici en anderen was dit dagboek uiteraard een psychologische uitlaatklep die hij de wereld niet wilde onthouden.

Uit zijn hele levensstijl – met of zonder pecunia, en vaak zonder! – spreekt in weerwil van zijn soms plebeïsch taalgebruik dan ook een uitgesproken standsbewustzijn. Dat was voor hem misschien juist de vrijbrief om geen blad voor de mond te nemen, wat niet bijdroeg aan zijn bemindheid, maar stand blijft stand, koetsierstaal of niet.

Oltmans' liefdeloze jeugd is voor hem de oorsprong van zijn worstelingen met zichzelf en met de wereld. Psychoanalyse en ouder-kindrelaties houden hem dan ook doorlopend bezig. Zijn herkomst uit de gefortuneerde koloniale Indische bovenlaag en connecties met de Pools-Russische adel van de Poslavsky's blijven desondanks een onverslijtbaar

podium om zich als volstrekt gelijke tot de sociale elite te rekenen, de Oranjes inclusief, want 'geboorte is niet te koop'.

Een soms bijna komische naïviteit (bijvoorbeeld als hij prinses Beatrix had willen adviseren om prins Claus meer ruimte te geven) was dan weer de andere kant van zijn ongezouten kritiek. Ook Oltmans' verschijning was van een vanzelfsprekend, maar apart herenbewustzijn en hij had een bijna agressieve directheid in de omgang. Stormenderhand veegde hij daarbij alle etiquette als overbodig opzij. Achter die machofaçade school, zoals ook blijkt uit zijn dagboeken, een sensibel hart ten aanzien van vrienden en afhankelijkheid aan zijn oude leraar Duits, mejuffrouw G. Buringh Boekhoudt.

Door alle werveling van zijn belevenissen heen loopt niettemin een rode draad – nog afgezien van zijn homoseksueel exhibitionisme, want waar hij ook komt: er zijn jongens. Oltmans was een gedrevene met een missie. Hij wilde bijdragen aan vrede en ontspanning door het IJzeren Gordijn open te breken. Onvermoeibaar arrangeert hij ontmoetingen tussen Oost en West en poogt hij door reportages en interviews het Sovjetblok te ontdeemoniseren. Vandaar zijn felle kritiek op de Amerikaanse Koude Oorlogskoers, zeker die van president Ronald Reagan en het volgzame Neder-

'ZE ZIJN GÉK GEWORDEN'

In 'Ze zijn gek geworden in Den Haag' beschrijft de historicus Wouter Meijer het spannende verhaal van de bemoeienis van Oltmans met de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië. Oltmans probeerde naast prins Bernhard ook president John F. Kennedy voor zijn karretje te spannen. Het leverde hem de vijandschap op van minister Joseph Luns. Meijer gebruikte voor zijn boek niet eerder gepubliceerde dagboeken van Oltmans.

'Ze zijn gek geworden in Den Haag' telt 157 pagina's, kost € 14,95 en is onder meer te bestellen op www.elsevier.nl/oltmans, of bel 0314-358350.

Getekend toen hij 12 was, Cap Martin Hotel

Oltmans kwam uit een familie die rijk was geworden door Indië. Zijn moeders moeder hertrouwde met Ilya graaf Poslavsky, wiens vader gouverneur-generaal van de Russische tsaar was geweest.

land in de jaren 1980 tot en met 1983 die ik las. Hij slaagde erin, ook in de Derde Wereld, in gesprek te komen met belangrijke personen aan beide kanten – zoals geen van zijn Nederlandse collega's. Tot Oltmans' mateloze ergernis bleven die allemaal, conform de gedragscode, binnen de lijnen.

Dat hij werd uitgemaakt voor rode fellowtraveller (niet alleen door *De Telegraaf*) verbaast overigens niet. Want in zijn verontwaardiging over de Amerikaanse praktijken, laat Oltmans kritiek op het Sovjetsysteem vrijwel achterwege. Wellicht omdat die voor hem in wezen vanzelfsprak en zijn missie – want zo voelde hij het – zou vertroebelen. Dat de duivel zwart was, hoefde je in dit geval niemand te vertellen. Maar dat ook de grote broer en de held (de Verenigde Staten) stonk, kon Oltmans niet vaak genoeg herhalen. Het was een eenmanskruistocht waarbij hij zichzelf en het belang van zijn contacten schromelijk overschatte. Anderzijds werpen zijn afwijkende visie en zijn activiteiten een weinig flatteus beeld op het stroeve, angstige Nederlandse politieke en journalistieke klimaat.

Vanzelfsprekend moeten we van veel oordelen ook een portie Oltmansiaanse opgewonden overdrijving aftrekken. Hij kende alleen zwart en wit, en kon het door zijn onbekommerde optreden ook welwillenden moeilijk maken. Maar de wijze waarop de instanties hem jarenlang probeerden uit te schakelen

en bespioneerden omdat hij afweek van de gewenste lijn, strookt niet met de geroemde meningsvrijheid in dit land. En dat anderen soms gingen strijken met de eer van vooral economische contacten die hij had gelegd of dat financiële toezeggingen werden omzeild – Oltmans was nu eenmaal persona non grata – toont het gebrek aan generositeit van de Hollandse kruidenier. Vaak was het niet Oltmans die 'aan de verkeerde kant van de geschiedenis' stond, volgens Ben Bot, die dan ook direct algemeen ingang vond.

Behalve dan toch op één opmerkelijk punt. Hij geeft het in een noot uit 1996 ook toe: in weerwil van zijn contacten en kennis van de Sovjet-Unie kwam de economische ineenstorting voor hem als een verrassing, terwijl die rond 1982-1983 door anderen al werd voorzien. Zijn haat jegens de regering-Reagan maakte hem aan één oog blind. Een uitgewogen balans moeten we bij hem niet zoeken.

Zijn dagboeken zijn naast een grenzeloos bonte reportage ook een afrekening. Maar ze blijven voor de toekomstige historicus een bron van leuke, ongewone gegevens die een eigen licht werpen op het raderwerk van politiek en journalistiek. Vooral op het geknars tijdens het draaien, dat zo snel wordt vergeten en tussen de regels van de geschiedschrijving beland.

Als minister van Buitenlandse Zaken verklaarde Ben Bot (77) in 2005 bij de viering van de 60-jarige onafhankelijkheid van Indonesië dat Nederland met zijn politieke acties in Nederlands-Indië (1947-1949) 'aan de verkeerde kant van de geschiedenis' was komen te staan.

Oltmans was geen fan van Ronald Reagan

Ronald Reagan (1911-2004) was de 40ste president van de Verenigde Staten. Als Republikein keerde hij zich scherp tegen de Sovjet-Unie en droeg daarmee sterk bij aan de val van de communistische heilstaat.